

ЮРІЙ КМІТ.

ОБІД.

(З бойківського життя).

Грубі, чорні хмари повисли над землею. Міцний вітер почав боротьбу з ними. Довго громадили ся; довго шуміло й клекотіло. Густо зійшли ся, напружили свої сили. Не вдержали. Загула борня. Грюкотять громи. Блискавиці прорізують хмари. Виринуть у просторі ясні шляхи і пропадають. Смереки близь хати Василя Данила проносять важкі жалі й неназвані скарги. Острашна сила налітає і безмилосердно добираєть ся до них, вирвала-б, забрала і понесла на затрату...

Василь справляє обід, гостить запрошених. Робив „молитванки“ хижі¹⁾, Помер недавно хлопець, а тепер люди трапили ся доньці, тим то „очищав пляц“.

Зійшло ся багато газдів із жонами. Василь богач, поважний газда, любив поради й поратувати, отже кого попросив, не відказав ся, тай подякувавши за „гонірь“, прийшов.

Тему до розмови в головному надавала хуртовина. Дух знищення й руїни, що гуляв по світі, здавало ся, переніс ся до уяви оповідачів. У їх оповіданнях зринала грізна мара, що кермувала долею виведених осіб.

— Що чьувати, єгомосьць, по газетах? Ци ни поболіли ся нашѣ послѣ на чьирива? Тихо нигде ничого ни є.

— Здорові нашѣ заступики, відповідає піп, тільки за одного писали, що потовк собі руку трохи.

— На таке ми ся ни сподівали. Біда на сьвітї. Тенго гірко жьити.

— Чому ви так мене підходите? питаєть ся піп.

— Будь веселий і ни сьмій ся — та що ми з тої веселости?

— Пожьдїть куме, ни може чьоловік знати, коли доля ся вкажє. Нираз аж по смерти ввидит, що му сонце засьвітит і буде мати параду.

— Ниповчьасови грайки²⁾.

¹⁾ Благословення, молитвання хати. ²⁾ Музики.

— Тогди бисідували, видиржйт ли но ¹⁾ тот чъас при нас, а ми пак будеме бороти ся за вас... Де тота боротьба? Де тоти тирпіня за нас? Ци замкли котрому платню за тоту бsrню? Ци посідів поeден у криміналі з день, два дни за нас? Ци вивергли го за двирі, як хлопа вимітуют? А ни забивайте, що передне задному лавка!

— Слухайте газдове, наші посли говорили острі бесіди, вказували, що зле чинить ся, домагали ся, аби було ліпше, ну, і пани міністри щось там обіцяли.

— Чькода їх, повірили панам і зистали на баламуті. Я дурний хлоп, али так бим ни робив. Дай, пане, табеляцію на своє майно, що додиржьиш того, щось прирік, а нїт — усьо твое пропадує, їдеме сїяти й орати на твій загін.

— Обисте ся ни запротивили, єгомосць, али ми повірте, що то всьо пусте било. Бисідували — ну, і що вибисідували? Ци хоть цятка є з того? Як робити, ний-же буде так, оби видно било. Ми ни домагаєме ся, оби нам посли зараз дащо поприносили, бо хто їмив у другого, ни так легко пущьат, ли но хочеме, оби посли так тирпіли, як ми тирпиме, оби всі виділи, висьвідчьили ²⁾ й зизнали їх муку за людське добро.

— Та бо знаєте, людкове, вони боять ся, аби хто що кепського не говорив і дещо злого їм не вчинив.

— Глупий би бив тот, що ни йшьов би на гору, бо висока аж у голові ся тьмит, оби си кістя ни потряс, а знав, що там є для нього водиця живущьа, ай сїв на боці і плакав, дивїт, який я бідний, ни годин вийти, ще дахто вержє камінь і ми пальці пообтавкат...

— Чькода бисідувати... Ми си ту так, а вони там зновіль сто гадок мают і ни знають, котру їмати, а за тот чъас ми повмираєме.

Піп розпрощав ся і відїхав, та роздумував над мужицькими висказами. Їх натяки розумів так, що посли поневоленого народа не можуть бути дипломатами-політиками, але мусять стати борцями, мучениками; мусять бути людьми високо-ідейними, бо лише тоді з їх праці й терпінь зринатиме гаразд загалу... Тепер газди трохи порозсєували ся, бо жони засїли до стола. Розмова йшла далі.

¹⁾ Тільки, лише. ²⁾ Були сьвідком.

— Хлопови ніхто ні є брат. Сам дуй, сам куй, сам по воду йди і штири грейцарі дай — звалили всьо на хлопа, а ти бігай на всі боки, аж тя зипрут кольки.

— А во, хотят забрати переліски й луги.

— Ни на руку їм, що йде в проміш з їх.

Зійшла бесіда на процес, який провадили мужики з дідичем. Сей запродав ліс фірмі, а фірма рубала всюди, навіть по мужицьких частинах, розкинутих поміж панським лісом.

— Що фірма — рубат, де ввидит і забираєт.

— Далисме вже тисячку, даме й більшше. Без Мучного ни є ¹⁾ де ся дівати.

— Много дає ради, хто має там сіна; є млаковате й чьайковате.

— Ни то мовте, куме, али є й на вірнину вирізати й затопити, мож ся й поставити ²⁾. Що буде потому? Де кимака ³⁾ дістати?

— Типир дрива берут, пак возьмут каменя, а відтак будут виртіти за нафтов.

— Повідали й повідають старі, що то газдіське, де ся обкошувало переліски. Там заєдно било вільне, загальне пасвиско.

— Дармо ни називат ся Мучне, то ни глупий вигадав; людий вимучьили, забрали зимлю й ліси, а типир віднимають решту.

— Днись панів поля ни кортят, ай ліси, виробили колейку ⁴⁾, тай за тим лізут, ги пчьоли за цвітот.

— Минат ся ліс, ги люди мрут на холеру.

— Буде тому вже трийцять пять літ, комісія аж з Ряшхова била; сіділи дві нидлі, пописали, квітації подавали, табеляція є, а типир зновіль хотят видерти.

— Їх заходять штудирації. Будут близь нашого залісуювати, аби скотя ⁵⁾ ни ступило, а ступит — є затерочька.

— То всьо йде на чьирез мус. Зрікай ся, хлопе, вступай ся зи свого, бо їм тото ги струп у волосю...

— Няй їм кістя ни стане!

— Грішье бідний, навіть ни ладят ся вмирати...

¹⁾ Нема. ²⁾ Побудувати. ³⁾ Кусник дерева. ⁴⁾ Зелізницю-вузкоторову.
⁵⁾ Худобина.

— Ах, ти, бідо-напасте, іди, пропади! не видержав один з присутних, скрутився на місці глянув на ноги, немов би який ворог підсував ся до них, сплюнув і посягнув до кишені за файкою; своїми рухами та мінами викликав вражіння, немов би хотів щось злого відвернути як найдалше від себе і від других.

— Давно ліс стояв і ніхто за нього ні дбав; ріс буйно та з вітром си бисідував, а днись жьїлізниця засвистала по вирхах, тай всього стає трохи...

— Гей, гей, сьвятий Боже, сьвятий кріпки, я тутешний, а ти відки? Зайди їдять хліб, а ми половину...

Виміна гадок ставала що раз живійша, бо доходили все ближше до того, що їх дуже боліло. Горячили ся, лиця червоніли ся, очі горіли гнівом і завзятєм, руки виявляли обурення.

Іван Морикінь захотів розвіяти се прикре напруження, тим то кинув одушевлення в збентежені уми: „Тирпит, тирпит Руснак, али, дав Біг, і годин“, а відтак напрасно перейшов до иньшої теми. В його словах звичайно усе повно іронії. Найповажнійші та найсумнійші моменти повертав на жарти; найтрагічнійші піднесення розторошував одним подумом свого дотепу. А коли йому задля того дорікали иноді, то він оправдував ся: „У сьвітї й без мене доста плачуть і гойкають¹⁾; я ні буду, хіба аж на своїм погребі си трохи поплачу, щом живив, нічого ні пив — любив випити — і нічого ні зробив“.

Йому й тепер душно було від балаканки про кривду, отже намагаєть ся відсунути на хвилю свою увагу й других. Висказуєть ся іронічно про вродини незаконного дитяти у Анці Мацько, якої чоловік пробуває від трьох літ у Америці.

— Ни їчте, баби, й ни пийте, бо ще підете на кстини до Анці.

— Мацько має двоякий заробок: він у Гамериці, а вона в хижі.

— Буде пастух.

— Уже вас жьура найшла? запитують ся гнівно жони. Богу душа, людям слуга. Сьвіт шьирокий, жьити буде, є де.

— Коль так, то кожда буде тото робити.

¹⁾ Кричать, заводять.

— Що хлопови? Баба дагде впаде, вже на нї значно, а йому нич. Прийшов, баламутки починив, піддурив і пігнав ся вітром...

— А її типир голова схне.

— Будь ви чорна, біла, сива й полова, али зза вас доста і нас заболит голова. Кади він ся типир оберне? Ци вбити? ци прогнати? Другої ни возьме. Якого кінця врвати? Як ни є розвідної гадзинї, то й жьитя ни є.

— Ни треба молоду жьону лишьати, бо її все пусе в голову.

— Тям си єден з другим, обис жьонї віру ни дав.

— Йй, бодай вам пек било!

— Так било з почьатку, так буде й до кінця.

— А хлоп пусе, а ще й чужье страх любит.

— А ци вважьали ви, відзивасть ся Морикінь, що Євка Тікало зновіль хора?

Всі зацікавили ся. Сей поважно говорить далї: Чьудні тоти жьони. Як гьазди ни є, то вона за рядом здорова, а як він дома — то її голова все пообвязувана. Коль гьазда в Гамериці, ни є кому пожьалувати ся — і мусит бити весела. Він уже два рази їздив за море, аби ли но жьона била му здорова. Я переконаний на то, що як і третий раз махне за води, вона подужьат.

— Уся біда зза того, втручуть ся другий, що тот мотузок, на яким привязанї гьазда й жьона, дуже борзо трупішьє; яка така впаде нипогода та кепська година, а вже прядівна нитка розпущьат ся. Жьона зараз гойкат: Що минї ся ни подабат, то вже серце вмират... А ци знатя, чим, коли і як жьонї догодити? Мій отиць оповідав раз таке, коль мати ся дуже перерікала ¹⁾:

Давно били дикі баби по лісах, усягди, ни ли но в нас. У нас у Камяні те-ж била дика баба і мала дівку. А в Шьовтиса ²⁾ там у горі бив син і тот видів тоту дівку. Там стояли великі ліси. Він ї хотїв їмити, али вона ся бояла і втікала. Мали тоти дикі такі ями, що ховали ся. Ни міг нияк їмити, а видїв ї добре. Вона била на тварь чьудно красна. Він повів дома, що ся ни буде жьенити, аж поки ї ни їмит і ни возьме. Ни било му ни дня, ни ночьи. Ходив, ги глухий та

¹⁾ Сварила. ²⁾ Солтис, назва мужика.

паний. Робота го ся ни їмала. Слухав, як шьумят смереки, бисїдував сам зи собов. Чьирез дївку став без себе. Прийшла жьура й туга, серце щьемит, ни мож болю влагости... Зако-машыло му ся в голові. Його відраджьували: Дай си поки. На що ти дикої? Бери си ґаздїську дївку, ни блуди за вітром. А він: Ніт і ніт. Повідат: Я на сьвітї так гадаю: Моє ще ни пропало! Дивив ся на тот бік і на тот бік; він замислив си і так зробив: Узяв, винїс три ходаки там у лїс і сїв си й обував ся, а вона ся з боку дивила. Обув ся в два ходаки і пішьов, а вона прийшла на тото місце, де він лишьив єден ходак з волоков, і запхала обі ноги в єден ходак та обвязала собі ноги тов волоков. А він ся з боку дивив і то-гди пішьов і їмив, бо ни могла втїкати. Привів ї домів, а вона ни кщєна била, дика; пішьов до цирькви і викетив ї і з нев ся ожєнив. А вона так мовила, як він ї привів до дому: Я всьо буду робити, буду ґадзувати, я 'ся навчьу, тебе буду шьанувати, любити, лиш обис ми ни запиричьав николи ни в чім.

Ми жьїєме дома більшьє у гнїву, ніж у добрій воли, а вони вели ся красно. Вона згїдна, цїкава, пыльна до ґаз-дїства, всягди зайде, подивит ся, все робит, дає лад усьому, запобїгат, ґаздиня гей, у пустоту нияку ни заходит, видно, що всьо йде ладно, файно. Така вам красна била, що ни мож ока з неї спустити. Ґазда тїшив ся, на колінки припадав та цїлював і дякував. Ґаздїство росло; бив хлїб і до хлїба. Ви-дїло ся, що над неї ни є працівника в селї.

Як му вмер отиць, вона заводила дуже. Отиць му вже бив старий. Вмерла ї дїтина, а вона си музики наяла. Він розчьав мовити: Ну, чому-ж ти така глупа? Та отиць умер старий, що вітця вже нам ни треба, а ти гойкала; дїтина вмерла, а ти си музики наяла... Він тото спиричьав, а вона мовит: За вітцьом або матїрьов чим більшьє будеме плакати, то Пан Біг буде їм грїхи боршьє відпущьати, а дїтина буде там за тебе Бога й сьватих просити, ни треба за ним плакати.

І пак забрала ся від нього, пішла в сьвіт, бо ї спиречьив.

— Таке марне й пусе і попсувало жьїтя, завважив Ми-хайло Жук.

— На тїм сьвітї і добре і зараз кепсько. Ли но би жьїти красно, приватно, щьасливо, аж ту нагулит який дух —

— До баби, додає Морикїнь.

— ги страшна ніч, і повивертат усьо горі коріньом.

— Оби ни било довго так, ги треба.

— Лихе само йде, али як си хочеш біду найти, то си певно найдеш.

— Кум Петро повідав своє, а я вам повім єнчье. Що хто засіват, ну, тото й збират. Усьому прийде чьас виплати; порахованї твої слїди, ги в книжкї записанї на довг. Проси, оби тя Бог варував, і сам ся варуй, бо й себе обмоташ і другого нануждиш. Таке ся стало з моїм оберляйтантом Країнським, що диржъав ня за профатинеря¹⁾.

Повилазили гостї зза стола, позакурювали файки, поглянули на двір посїдали по лавах, а Петро Лимич, один з найповажнїйших газдів, оповїдав про офіцїря і про свої приходи з ним.

— Дїстав слабїсть. Трохи пив, приповідували, що й дівки водив.

— А тото ни все заведе до безпечного берега.

— Тому зийшов на таку дорогу. Його отиць бив професором при лаїнських чьколах. Роду ниякого ни било типир.

Ни сама біда йде, ще й посестри, товаришки веде. Він провадив транспорт з Кенїгрецу до Самбору; в Голомуцї розпустив восько на двацять пять мінут. Усьо розлїзло ся по містї, ги мишї по збіжю.

Зачъав трубіти фергатерунг²⁾, а тоти ни стали в єднім аментї на місци. Кричъав, метав ся, як тот вітер, дуже ся розів і дїстав запалєня горла. Корував го, доглядав, али ни завернеш мертвого від гробу, пізно сонце сходить і ни грїє, била медицина і ни помагало. Попсувати легко, направити тяжко.

З того чьасу як руками здоровля відняло. Сох тай сох, ги підпалєна смєрека. Гинув, як зморожєний цвїт.

Він колись мав кавалїрську слабїсть, типир повязало ся разом і то ще гіршє било, бо палило.

— Як ся ни веде, то ся й ни ліпит.

— Слухайте, жьони, і кайте ся, повідає Іван Морикінь, бо смєрть уже на Волосацькій полонинї³⁾. А ви, бабо, звертає ся до старушки, купїт си яловя, типир худоба туна,

¹⁾ Жовїр приданий офіцїрови до послуги (деньщик).

²⁾ Скликування жовїрів.

³⁾ Під сей час мерли люди у селї Волосатім на пятитий тиф.

підправите ся; як ни вмрете, прийде старий Коваль у свати до вас. Ний і старі знають, що добре, та ний си погуляють. Віддавати ся — смакота, смакота...

Жони сьміють ся.

— Минули роки, що розпирали боки. І я співала, випила й жьартувала. Дванайцятєро весіль справила, вісім доньок віддала, а днись ни годна нигде ничого зробити. Пішли літа — ни завернут ся... Моє вже достигло й переходит... Стою похилена й виглядаю чьорного гостя. Прийде він, ги тот осінний вітер по жьовте листя... Всьо проминат... Молодий — золотий, а старий хилит ся д зимли...

Похитала головою, а дві грубі сльози покотили ся по лиці. Її останні вискази розлили ся поважним, сумовитим, меланхолійним настроєм по присутних. Любили житя, тим то жалкували, що воно так швидко відцвітало та вянуло. Один з поміж них промовив: Моя нибіжька дуже чькодувала ще вмирати. Я і ся питаю: Чьо тобі так тяжько? Вона повідат: Кождий любить своє житя, кождий любить і його сьмітя... Рикла і розплакала ся.

— Я си гадаю у свої голові, повідає Морикінь, що не ¹⁾ чого чькодувати вмирати. Ми ту їме пісний, нисолений чьирок, а як повмираєме, прийде нам там на стів: пироги на маслі, смитана, солонина, а на курятину то ся й ни подивлю. Я ни чькодую ни себе, ни другого, никого. Де є люди, там і смерть буде. На салашы всі вівці разом пасут; єдна згибат, а всі другі за нев ни йдут.

Лимич наклав тютюну до файки, дістав з печі розжарений вуглик, розкурив і накрив накривкою та оповідав далі про свойого офіціря.

— Загнали до нього жьовніря обслугувати. Перебив штирнайцять день. Удала тота бестия, що глухий. „Я би бив, мині ту добре, али ни дочьуюа“.

Пішьов зновіль до кумпанії ²⁾.

Найшьов ся такий, що ще обдарував фельфебля пятков, оби го там наталював ³⁾ за профатинєря.

Попасав кілька день і хотів ся вирвати до кумпанії.

— Дідько бери й пятку, докинув хтось з присутних.

— Запровадив мене до нього капраль одедня.

¹⁾ Нема, не є. ²⁾ В роту. ³⁾ Призначив.

Стаю, а тот хорий питат ся: що то за еден? Поляк, ци Русїн?

— Справедливий Русин з гірь.

— Ти злодій?

— Прошю пана оберляйтанта, тот би бив великий дуринь, що би на себе таке повів; пан увидит, ци буду красти.

— Возьми го до кумпанії, мовит до капраля, то великий філософ.

— Я у двирі і пішшов, аж искри проскакували ся. Маеш ми довбати очьї що днини, що години — їду, дем бив.

Дали енчого. Перебив тот дванайцять день, прибігат до фельфебля і квилит: „Я вам дав штири ринські, бисте ня там наталювали, али я вам дам другі штири, обисте ня взяли, ни можну видиржкати“.

Фельфебель прикликав мене: „Лимичь, їди до пана оберляйтанта Країнського“.

— Я нїт.

— Чьому? Тас уперед мав охоту, а типир нїт?

— Коль трьох ни могло бити, то я чытвертий чьуда ни докажю.

— Ти ся на тото ни диви, ти спокійний чьоловік, ни любиш по місті лазити, пильнуеш ся, послухай мене, всьо буде добре.

— Послухав я його. Приходжю там. Закликав ня до покою і мовит: „Слухай, він ту зістане з тобов чырез три дни, тот попередний, оби ти показав усьо, де що є“.

Добре, мельдую покорне.

Я вийшов до кухні і сїв, а тот за хвилю дзвонит. Рикую¹⁾ тамтому: А ну йди, звідай ся, що там є?

Пішшов.

Оберляйтант повідат: Нияй тамтот прийде. Входжю.

— Мій дорогий, повіджь тому, нияй си иде геть, бо го застрілю.

— Думаю си: ту нидобре, бо що виджю на других, то й мене спіткат.

Повідаю тому, оби вже йшов до кумпанії, а тот аж підскочыв з утіхи та хотів мене цілювати в руки й ноги, як би то я дав му волю.

¹⁾ Кажу.

Взяв я, перебив три дни. Чьирез три дни ще ми мовив: моє дзєцко, а чьитвертого дне повідат: злодзєю. Чьому? Тому. Замітав я станцію і найшьов першого дне ґрейцарь. Ставлю на стів; другого дне штирі ґрейцарі, теж кладу на стів, а третого верг шьустку. Вона пирсла під ліжко. Чьитвертого дне гойкат на мене: Южем тя злапав.

— Ай ще нїт.

— Южем тя злапав.

— Ай ще нїт.

— Южем тя злапав.

— Ай ще нїт. Коль то правда, я си суджью рік криміналу.

Ухопив я щїтку, замітаю тісно¹⁾ всягди і вимівєм з під ліжька шьустку та мовлю: Пан оберляйтант ни великий богачь, оби розмітував ґрішми. Ни хочью ничого, оби я за дурних дисять ґрейцарів бив злодійом, іду, відким прийшьов. За теке нияке давати мині догану — ни файно. Мене в горах навчьали: Ліпшьє своє латане, як чьужьє хватане.

— Постаб, постаб, мовит засоромлений до мене.

— Поедній²⁾ жьонї треба би такого ґазди, втручуєть ся Морикінь.

— Ага, коби ся така дурна вродила і схотїла тирпїти.

— Видите, куме, днись уже й на баби сьвіт мудрий настав.

— Овва, хосен з їх мудрости, коль боршьє ся ожьєнит диривяний Іван, ниж ся золота Каська віддаст.

Всі розсьміяли ся, навіть жони несьміливо всьміхали ся в першій хвилї, заслоңюючи ся запасками, але опїсля зринула на їх лицах сумовитїсть; інстинктивно відчували довговіковий присуд і свою зависимість від якихось условин.... Намагали боронити ся, одначе кепсько йшла їм оборона. „Али ви за нами ходите й будете ходити, поки того віка стане“.

Коли завважив Лимич, що розмова вриваєть ся, повернув до своєї історії.

— Я йому ходив по три чьверти кіля мяса. Він того мяса ни їв, тільки росїв, а мясо віддавав мині: На, маш, зежрий то.

1) Твердо

2) Деякій, неодній.

— Так бисідував, ги добра жьона газді.

— Я позавчора, заговорив другий, везу клечи. В Тирнові дорогов ведут ся за руки три жьони й чьоловік. Пяні, що ніч. Ідуть, ги тот, що вже вмират. Став я коло них і мовлю: З весіля йдете й ни співаєте. Кеписький день масте...

— А бодай ни дїждав більшьє весіля робити, повідат сиридушьа й махнула руков поперед носа.

— За що, рику, склинасте, коль вам ни чькодував горівки? І пяністе й відказуєте...

— Такі добрі. Догоди бабі.

— Ви за жьони ни дістанете розгрішїня.

— Бо я ни грішний.

Лимич не слухав сих „перерікань у проміш“; його уява гуляла по офіцирських комнатах; давня давнина зринала перед ним з усіми подробицями, нагадував безжурну молодість, що майнула швидко мов вода у море. Оживлював ся споминами і ждав тільки, коли покінчить ся бесіда других, щоб продовжати своє.

Вихор свистів і засипав снігом вікна. Нікому не було спішно, кождий радів теплом хижі та зибавляв ся розговорами, забуваючи про житеві клопоти.

— Давав тот оберляйтант міні мясо, а за хвилику: Та тільки жриць? Веди ся то, веди, чьирез штирнаїцять днів. Перед обідом: дзецько моє; при обіді: на, маш, зежрий то; по обіді: та тільки жриць? Приступаю до нього й дякую за всьо.

— Дячєго? Южєс ся наядл моєй працї?

— Добрий газда навіть псу ни велит: дай му жриць, тільки єсь, а пан тракуют мене гіршьє, ніж пса. На що я раз маю зісти і сто раз чьути? Ви раз дасте, а сто раз вимовте. Я си йду, дем бив.

— Ага, тож тя розпират, тожєс ся наядл моєй працї... Зітж у кумпанї дябла.

— Наш цисарь міліони віська мас і жьиют, а я єден мушьу вижжити. Відправте мене, ни хочьу, обисте ми таку гану давали.

— Ну, коль ни хочєш, то ни хочєш. Днись уже по мясо ни підєш. Я ся положьу спати, а ти, як прийде єдинаїцята година, підєш на обід до кумпанї, відтак до офіцирськой мєнажї просити для мене росолу.

— Я пішов, зів обід; вертаю, він спит; дванайцята година, він спит; приходжю в першій, спит; заглядаю в другій, пробудив ся і мовит до мене: А що, ходивес?

— Ніт. Коль ти мудрий, я буду глупий.

— А чому.

— Бо пан оберляйтант мовили: може. Я ся вагував.

— Уже ни треба. Йди до кумпанії, ний прийде каптраль одедня.

— Прийшов каптраль. Питат ся його: Ци є такі кільця, що ся робит айнбінден?¹⁾

— Нима.

— Винимат двайцять грейцарів і повідат капральови: Иди, купи два кільця і два скублі.

Купив, приносит.

— Що коштує?

— Дванайцять грейцарів.

— То слабе, то збуй, вун поламі. Йди, купи грубші.

— Купив за вісімнайцять грейцарів.

— Кілько коштує?

— Вісімнайцять.

— Ниправда. Йди, приниси рахунок, ти мусів себе украсць.

— Кличе мене до покою і мовит:

— Ти тими днями нарокуєш?²⁾ до кумпанії.

— Може зараз?

— Ніт, ніт, повідат оберляйтант, юж ни буду такий глупий, вже буду карати, ни буду міняти. Достасш чьирез дві години вязаний до стіни.

— О, то ся ни стане; як я кару дістану, тільки мене ввидите.

— Ну, ну, капраль, кольбов в тилек.

— Я знаю, що кольба значьит.

— Буду тя просити.

— Я вам ни присягав, я присягав цисарьови, в кумпанії буду служити.

Сів, написав лист, дав капральови і повідат: Припровадиш жьовніря і другого, би ніс заяця — якийсь товариш при-

¹⁾ Найтяжша кара при війську. Привязаний до стовпа ледви трохи досягає пальцями ноги до землі.

²⁾ повернеш.

слав му того — до пані копітанової Гайсової, бо тот, показує на мене, вержє з моста до води зи злости, оби ни било ни тобі, ни минї.

Звертаю ся до нього: Ци я гет ся забираю?

— Нїт, нїт.

Іду й сьмію ся.

Стати ся мало, як повелїв. На брамі стоєт фельфебель і мовит: Лимичь, годину будеш вільний, а годину вязаний.

— Ани минути.

Надходить другий фельфебель.

— Що з ним робити? Він ся ни дає вязати.

— Ей, мав бис розум, того днись завтра дїдько возьме, а тот, як бив жьовнірьом, так буде.

Завели ня до кумпанїї. Я сїв і сїджьу.

За дві години провадит мене капраль назад до нього.

Входжьу до кухні і зараз лігем си в ліжку, а капраль пішов мельдувати, що ня привів.

— Няй тамтот прийде.

Задзвонив.

— Ідїт, мовю капральови, повіджьте, що я хорий.

Пішов. Чую, як оберляйтант гойкав до капраля:

— Попроси го кончье ту.

— Іду помалу, полегки, лізу, криваю гей би то від того вязаня.

Увидїв мене і втішыв ся, що так ня покарали.

— А смаковало?

— Аж ся плакати хоче. Я ся пишью на завтра марудов.

— А взнає тя дохтїрь?

— Чому нїт?

Капральови моргаю, оби ня ни писав.

— Подай ми бутельку, хлїб, масло. На, маєш, випий, зїджь, положиь ся до ліжка, може ти ліпшье буде.

— Дуже ня болит.

— Мав рехт, бо ти збуй.

— Я переспав ся і повідаю: Вже ми ліпше трохи.

На другий день задзвонив на мене.

— Коль ни хочеш їсти мяса, то ни хочеш; іди до цивільної ятки, купиш фунт телятини і занесеш до менажї, оби ми кухарь зробив три шницлї.

— Пішов я, али Жьид ни хоче дати. „Я ни маю фунта,

тільки кілю за трийцять шість грейцарів". Вертаю назад.

— Ний буде ціле кілю. Занеси, ний зробит на днись три шницлі, а три на завтра.

— Приношю кухарьови, а тот розсьміяв ся, махнув ножом і повідат: Ту всього на три шницлі. Занеси му назад.

Вертаю: Мелюдую покорне, кухарь мовив, що з того мяса буде тільки три шницлі.

— Сину, сину, що ти си гадаш? Ти хочеш мене ошукувати? Він злодій пішов і попросив такого сямого злодія кухаря.

— Ний буде й так.

— Пригода за пригодов.

— Без пригоди ни є жьитя, на нї сьвіт стоет.

— Веллі му пити пиво з жьовтками. Бівки зливав. Бере тоти бівки і тото мясо і мовит: Занеси до панї фель-фелъовой Шнайдеровой. Вона має діти, то ї придаст ся.

— Взяв я і несу. Сука вихопила ся і пішла просто до капітана Шьіндлера. Він остро наказував, оби її нигде ни нушчати, би ся з псома ни сходила. Я си ни завважъив, як вона побігла.

Вертаю з обіду, дивлю ся, суки ни є.

За хвилю дзвонит.

— Є пес?

— Ніт.

Верг ся по кухни, згинат ся по сокиру і гойкат: Голову ти відотну!

Я прискочъив, ухопив сокиру від нього і шпурнув нев, аж кусинь печі відпав.

Тот, гей би пробудив ся, повідат жьалісно: Бій ся Бога! Ци ти знаєш, що тебе жьде?

— Ніт.

— Розстріляня.

— Ей, а вас що жьде? Ви сокиру вхопили. Жьид вибив вікно, а йому око вибрали. За пса мині жьитя відбирати, за дармо злість і нинависть мати, то ни пасує, хоть би й що.

Обернуvem ся і пішов на двір.

Найшов я суку; як тя їмю, як возьму бити — набив тото добре за свою біду. Ний ся бодай на тобі потішю...

Потому кличье мене до покою, дає мині вина. Я ни пю.

— Ни гнівай ся на мене, дзєцко, ни гнівай. Видиш, я хорий, мині всьо докучьат. Нихто ни може ми дати ратунку.

Іван Морикінь вийняв скрутець тютюну, відтяв кусник і дає своєму сусідови та шуткує з нього задля повільної вчєрашньої їзди. Присїв ся з ним з Турки і дуже промерз, бо коні йшли „полегки“.

— На, закури си, ти добрий за фурмана. Я би з тобов їздив день і ніч, бо бис ня ни розтряє.

— А чьо скорити, коль усьо прийде, що має бити?

Лимич покінчив оповідати один епізод, який можна-б назвати епізодом примх у хорого чоловіка, за які не докоряв, але оправдував свого оберляйтванта: „Ни є чьудницї, хорому треба все дарувати“... Відтак перейшов до другої части: повільного завмирання. Ся друга частина, пронизана ніжними спочуваннями до недолі чоловіка, приковувала увагу слухачів. Поважний настрій сповив усіх. Слухали і майже жадних заміток не подавали від себе.

— Бив я ще півтора місяця. Від того дня все ми бисїдував: моє дзєцко.

Великий нуд мав. Як почув, що восько йде вулицев, схапував ся з ліжка, біжыт до вікна і дивит ся, дивит, ги би хотів видивити матір з тамтого сьвіта.

— Призвичайка — міцний газда.

Нираз тяжько сплакав. Близь ліжка мав образок якоїсь панї. Ци то била сестра, ци коханка — ни знаю. Доста вдивляв ся в тот образ і задумував ся.

— Нагадував си давнє житя — яке вже ни верне...

— Ой що пішло — пропало. Всьо прийде, а літа нїт...

— Брав образок до рук і зновіль ставив на шыафці.

— Доста в чьоловіка жьури...

— Відвергло му куриня¹⁾. Я нираз си закурю. Верну ся, він зачье: Вжєс курив. Ни пєуй свого здоровля! Я вже виджьу, що ти хочєш зроби́ти, бо ти в мене в криміналі. Штудируєш, обисє пішьов до шпиталя. Я вмуру тогди...

Так лепсьько бисїдував, що жьаль находив на чьоловіка...

Будь я, будь, він мене шыанує, бо знає, що другого би му з кумпанї ни дали. Ни раз просит ня, обим повідав му байку. Бисїдую таке всяке: ни било, ниє; то зновіль мовит:

¹⁾ Курити тютюн, папіроси.

Гласкай ми в голові. Гласкаю. Якем го твердо пошыпав знав, що вже мині тото за довго й за прикро.

— Чим есте могли, то придобрювали його сумні хвилі.

— Під кониць налюдянив ся.

— Такої на очьох гасло його життя...

На штири дни перед смертьов мовит до мене: Я мушью написати, оби ми дали ще єдного профатинеря. Ти вже ни можеш. Хочью, аби ми си дває провадили сьвате жытя. Тобі за прикро. Я увільнений на цілий рік. Ми си будеме всягди їздити; повелю заїхати фіякрови; сядеме, поїдеме на Вихилівку¹⁾; замовлю тобі обід, собі обід, напеш ся файного пива. Буде нам добре...

Дивлю ся на нього і трохи ни плачю. Гадаю собі, поїдеш ти фіякром, али ни на Вихилівку, ай на Дрогобицький тракт за жылізну браму...

Дали мині до помочі Жьидка Дінстага.

Приходжю раз до нього, стою й дивлю ся. Малечко що жыє.

Помахав руков, оби я приступив близшье.

— Сину, сину, що ти думаєш?

— Я щось думаю, а ни сьмію мовити.

— Говори.

— Пан зле виглядают. Ви ще можете жыти сто літ, али дащо треба би зробити.

— Що такого?

— Може би прикликати ксєндза, обисте ся висповідали, а пак спишють масток, аби ня хто ни чыпав. Я чьув, що пан зібрали якесь майно. Вийду на вулицю, мене ся випитуют, ци є тото футро, тоти зигарки, ланцюшки, подушки? За таке всяке вивідуют ся, ли но стану в місті, а найбільше якась панна.

— А що кому до мого мастку? Як би ти що хто мовив, покличь ся на пана капітана Гайса. Він знає про всьо найліпшье. Гадки ни май, ни лишай мене, сину...

— Де би я тото зробив... Мині добре. Я рад би панови дістати води цілющой й живущой, аби пан як найборшье закомендерували кумпанїями...

— Пропало моє капітанство! Вже ни буду... здає ся, що ни буду...

¹⁾ Огород за містом.

— Похилив голову, ги биреза прутя, і щось у гадках си перебирав...

Мині ся на плач збирало. Чькода всякого чьоловіка...

Підійшьовем до вікна, дивлю ся на вулицю. Він думат. Оби му відняти жьуру, питаю ся: Ци довго пан оберляйтант служьат?

— Двайцятий рік.

— А ци много жьють?

— Сорок літ.

— Ніч перебуде; виджью, що слабшьє виглядат.

— Мині ся здає, що буду вмирати, бо ноги по коліна, а руки по рамена студені.

— Я помацяв — една крига, али ни повідаю. Панови ся ли но так здає, теплі.

— Ей, бисідуй собі... Ни відвернеш страшної ночьи...

Розглядат ся, нуд має, бере образок, дивит ся, ги би відтам здоровия чьирнав, ставит, слози котят ся. Обернув ся до стіни. Я післав Дінстага по регіменцарцта Яниса ¹⁾. Прийшьов, звелів ставити баньки й обвивати теплими простиралами. Грію, ношьу. Тот нудит ся. Я собі уважьив, що зле. Кличье мене: Ходи сюда: — повіджь лікарьови, няй си йде; я бив би жьив, коби ни лікарі... Вже даремна робота... Я зробив під себе і вже ся ни чьюю...

Повів я того регіменцарцтови.

— Добре, повідат лікарь.

— Розпорядив, що маєме робити, і повелів доглядати й ни відступати.

Увійшьов я до покою. Треба опорядити, бо ни знати, на що чьоловік прийде... Знявем го з ліжка, взяв, пообтирав, а він до мене: Ни мучь ся, сину, сам, ни мучь. А де-ж там тот? Шьануй ся...

Я си гадаю, на що ми другого? Як бим тя їмив, тобим переверг поза дисяту каменицю. Так зисох, що як би зняв скірку, тоби розлетів ся.

Винявем шматя сьвіжье, поперебирав, позастелював, поклав го полегки зновіль на місце і сівем на фотель та закроплюю го вином. Послабав дуже. Голос такий тихий, ги би що аж з нашьої полонини долітало... Вії опадали, а він на силу піднімав, так носив грудьми, що захили Божье...

¹⁾ Полкового лікаря.

Вибила дванайцята година в ночі. Заввиділо ми ся, ги би які духи сходили ся.

— З нививчясованя.

— Страх мене зняв, али порущывем ся, ги бим що стрясав зи себе. Пек усьому ничьистому! Кому яке діло до мене? Али сон змагат ня. Що то кілька ночий як птах на галузі... Йду тамтого збудити. А тот зачъав лементіти, обим го ни відступав.

— Дзецко моє, я вмру без тебе.

— Сїв я і сїджьу. Минат друга година. І на нього сходил сон, махат руков, обим си пішъов спочьити.

Я збудив Жьида і повелїв, оби пильнував і вважъав.

Лігем, али ни їмат ня ся сон.

Жьид сїв і заснав на фотели.

Оберляйтант збудив ся. Чьую, хтось бє в долонї, пак по стїлї, а відтак викрутив ся і дрилив дзвінок. Я зірвав ся і біжьу, а Жьид спит. Я Жьида в карк. Та хоть устань.

— Ни міг уже гойкати, додає один з присутних.

— Мовит до мене: Возьми того збуя, бо го застрілю.

Закропивем го вином. Зле з ним. Крутит ся, а ту ни може. Втихомирив ся. Виступив піт, ги густа роса на траві. Поміг я му сїсти, підтримую. Звелїв си подати образок. Дивив ся і шьипотїв: Така моя доля... Любов... — і більшьє ни промовив. Зимний. Кивнув головов.

Пак зновіль положьив ся.

Вибила пята година. То било в осени. Обувем ся.

Ци пан оберляйтант напют ся сьвіжього молока?

— А правда, що ся напю.

— Взявем пулярис і наставляю, кїлько беру. Він махнув руков.

— За пізно му било вже вираховувати ся, повідає одна жона.

— Пішъов я по молоко на Передмістє. Збудивем мазурку, дем усе брав просто від корови, побігла, видоєла, приносить молоко таке з пінов.

Біжьу, що тхи. Приходжьу, а мій Жьидок ходит і зазирає з другого покою, ги кіт до мишьи. Подивит ся і пак сховат ся за двирі.

Що є? Вбігаю, а оберляйтант скручьений і обернений до стїни. Я руку під нього, піднявем, — подивив ся, хлипнув і вже кониць.

Положивем го, накрив очьї й перекстив та збісїдував пацїрь, а пак мовю Жьидкови: Йди до кумпанїї і повіджь, що пан оберляйтант умер.

Зараз припровадили поста.

Відтак приїхав віз, прийшли капітани, офіцири й жьовніри. Фельфебель шьепнув ми, обим зараз дав свій куферок чьирез вікно, бо потому будут трясти. „Що до типир маєш, то так ги би ти Пан Біг верг із неба“.

Капітан Гайс обертат ся до мене: „Він ту доста ся біди навидїв, треба би му що дати“.

Дали минї новї штибилети і старі, али ми прикро било і я дав новї нибіщьикови.

Зийшла ся комісія воськова і цивільна. Стрясли мене. Ни є ничого. Дивлят ся до пулярушьа. Тільки шьустка? Ов, що такого? Я повідаю: пан оберляйтант під подушьками, під головов диржьали грошьї. Сягнули і витягли сорок ринських. Засміяли ся до себе, що я такий глухий, що дотипир ни спрятав грошьий, ай дав їм там лежьати.

— Вам било й грїха ни било. Тільки муки перебити, а в нього ни роду, ни броду, заговорили поважно старші ґазди.

— Пописали, попечьатали й поскладали.

Прийшло ся брати оберляйтанта — ниhto ни хоче.

Бодай вам пек било! Я ся жьивого ни бояв, а типир умерлого буду ся бояти? Вхопивем ги трїску, завив і занїс до воза. Тай повезли до воськової трупарнї.

Капітан Гайс мовит до мене: Лимичь, ти будеш ту ночувати.

— Мельдую покорне, я зи страху вмру, я би ни ночував.

— Чькода, щос Русин... Чьо ся боеш? Пан оберляйтант Країнський умерли з Богом і на смерть, їх ни є і вже більшьє ту ни будут.

— Я ще днись обїду ни їв.

— Капраль одедня на вахцимбру!

— То байка, я голодин ни є, я си дащо купив, трохи яблок, хлїба.

— Ночувати мусиш.

— Мельдую покорне, сам ни можьу.

— Добре, дістанеш другого жьовніря.

1) Тільки.

— Прислали мині зновіль Жьидка Дінстаґа.

— Ну, Жьиде, я йду спати, а ти стережьки. Дивлюся, а в кухні ні було, тай ні є нічого, бо Дінстаґ забрав усьо, коль іще комісія прийшла.

— Ага, він си добре уважьив, як то йде.

— Мій Дінстаґ знитив ся коло мене і повідат: Знаєш що, я йду до міста, я ту маю сестру, принесу їсти, пити, ли но ¹⁾ там і відтам, а буде всячина.

— Іди і зараз приходи.

Минат година — Жьидка ні є, минат друга — ні є, а мині ся волося рушчат.

— Ніч має своє право, зазначують авторітетно присутні.

— Що робити? Нагадав я си, що є шпиритус. Розтопив під кухнев, поставив шпиритус, потовк цукирь і пражьбу разом. Випив доста і упивем ся. В мене сила й відвага, що гей. Як би йшов тот оберляйтант, то бим зараз бив.

Позасьвічував я лямпи й сьвічки по всіх покоях, ги би яка баль била, сам ходжьу, виспівую, гадки ні маю.

По опівночьи вертат мій Дінстаґ і несе кусник хліба коміського і деку ¹⁾. Я витягнув руку — як стану тя масти-ти... Що раз удару — дес бив? — а він на мене плюне: Тьфу. Порскат і порскат. Гадав, що мині ся що стало, що я без себе.

Набив я Жьидка, взяв деку, завинув ся, ляг си в двирьох і уснув, а він сідів коло мене і дивив ся на сьвітло.

Ми переночьували. На другий день заїхали фіри і забрали річьи до маґазину.

Так я ся позбив того клопоту... Навнувало ми ся гірко...

Вихор гуляв, дерева зі стогоном похилиля ся, а будинки трохи не розсіли ся.

¹⁾ Покривало, коц.